

Witold Jarno

"Dzieje 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej (1918-1939)", Piotr Saja, Inowrocław 2005 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 9, 255-258

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Saja, *Dzieje 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej (1918-1939)*,
Inowrocław 2005, ss. 110 + 15 fotografii

Z końcem 2005 r. nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział w Inowrocławiu ukazała się książka Piotra Saji przedstawiająca dzieje 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej w latach 1918-1939. Ta niewielka objętościowo praca zawiera także wykaz podstawowej literatury dotyczącej dziejów pułku, 15 niepublikowanych do tej pory zdjęć ukazujących życie jednostki oraz 6 dokumentów dotyczących wspomnianego pułku pochodzących ze zbiorów Archiwum Państwowego w Bydgoszczy – Oddział w Inowrocławiu.

Tematem recenzowanej pracy – jak wskazuje sam tytuł – są dzieje 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej w okresie II Rzeczypospolitej. Pułk ten powstał formalnie w czerwcu 1919 r. na bazie utworzonych w grudniu 1918 r. w Przemyslu i Jarosławiu 3 i 11 Pułku Artylerii Polowej, które włączono następnie w skład nowo sformowanej 4 Dywizji Piechoty jako 4 Pułk Artylerii Polowej. Brał on następnie udział we wszystkich walkach owej dywizji toczonych w latach 1919-1920 najpierw z Ukraińcami, a potem z Armią Czerwoną na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej. Warto tu dodać, że III dywizjon omawianego pułku w 1920 r. został wydzielony ze składu własnej jednostki i przeszedł cały szlak bojowy wraz z 10 Dywizją Piechoty znad Dżisny do Warszawy, gdzie wziął udział w obronie stolicy, walcząc m.in. w boju pod Radzyminem. Po zakończeniu działań wojennych 4 Pułk Artylerii Polowej – w ramach procesu pokojowej reorganizacji sił zbrojnych – przestał podlegać Dowództwu Okręgu Generalnego nr IV Łódź i po zmianie dyslokacji z Włocławka do Inowrocławia – został podporządkowany jesienią 1921 r. nowo powstałemu Dowództwu Okręgu Korpusu nr VIII Toruń. W jego składzie znajdował się – wraz z całą 4 Dywizją Piechoty – do wybuchu wojny w 1939 r. W 1932 r. pułk ten został przemianowany na 4 Pułk Artylerii Lekkiej. W trakcie kampanii wrześniowej pułk chlubnie zapisał się na kartach historii oręża polskiego biorąc udział – wraz z własną 4 Dywizją Piechoty – w walkach prowadzonych z agresorem niemieckim. Stanowił wówczas ogniwo Grupy Operacyjnej „Wschód”, dowodzonej przez gen. bryg. Mikołaja Bołtucia. Ta z kolei wchodziła w skład Armii „Pomorze” gen. dyw. Władysława Bortnowskiego. Przez blisko 18 dni 4 Kujawski Pułk Artylerii Lekkiej wspierał ogniem swych dział pododdziały 4 Dywizji Piechoty, mając przeciwko sobie liczniejszego i lepiej wyposażonego przeciwnika. Żołnierze pułku, pomimo długotrwałych i męczących przemarszów oraz braków w zaopatrzeniu bili

się do końca, kończąc szlak bojowy w rejonie Bzury, gdzie też pułk ten w trakcie nieudanej próby przebiccia się w kierunku Warszawy – został rozbity.

Dorobek historiografii polskiej dotyczący bezpośrednio 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej z lat 1918-1939 jest do tej pory skromny, gdyż składają się na niego zasadniczo jedynie dwie niewielkie książeczki: wydany w 1929 r. *Zarys historii wojennej 4-go Pułku Artylerii Polowej* autorstwa Maksymiliana Landaua i Adama Tabiszewskiego oraz niewielkie objętościowo opracowanie Piotra Zarzyckiego pt. *4 Kujawski Pułk Artylerii Lekkiej*, wydane w 1995 r. w ramach serii wydawniczej przedstawiającej zarys historii wojennej polskich pułków w kampanii wrześniowej 1939 r. Pierwsza ze wspomnianych prac ukazuje dzieje pułku w latach 1918-1921, zaś druga przedstawia historię wspomnianej jednostki w latach 1918-1939, choć okres przed kampanią wrześniową opisany został w sposób skrótowy, zaś zasadnicza część tejże pracy została skoncentrowana na opisie udziału żołnierzy pułku w walkach obronnych we wrześniu 1939 r. Obie te prace, mimo że niewielkie objętościowo, stanowiły dotąd podstawowe kompendium wiedzy na temat dziejów 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej w okresie międzywojennym.

Recenzowana praca P. Saji jest trzecią pozycją książkową ściśle związaną ze wspomnianym pułkiem, powstała – co podkreślił jej autor we wstępie – na podstawie materiału archiwalnego zgromadzonego w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie, Centralnym Archiwum Wojskowym i Archiwum Państwowym w Bydgoszczy – Oddział w Inowrocławiu.

Praca składa się z trzech rozdziałów, przedstawiających w ujęciu chronologicznym dzieje 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej. Pierwszy – stosunkowo niewielki – rozdział został poświęcony przedstawieniu genezy pułku oraz jego udziału w walkach o granice państwa polskiego w latach 1918-1921. Rozdział ten nie wnosi wiele nowego do dotychczasowych ustaleń dotyczących historii pułku z lat wojen o granice Odrodzonego Państwa Polskiego. Autor oparł się w nim jedynie na istniejącej literaturze, a zwłaszcza na wydanym w 1929 r. zarysie historii 4 Pułku Artylerii Polowej. Tym samym już na wstępie lektury recenzowanej pracy można odczuć swoisty niedosyt, gdyż ukazanie szczegółowego udziału owego pułku w walkach polsko-ukraińskich i polsko-bolszewickich byłoby niewątpliwie godne pochwały, by – podobnie jak i w przypadku wielu innych jednostek wojskowych armii II Rzeczypospolitej – wyjść w końcu w znaczący sposób poza „zakłęty krąg” przedwojennej literatury. Uwagę tę można odnieść także i do tego fragmentu omawianej pracy, gdzie mimo – co warto podkreślić – uwzględnieniu przez autora najnowszej literatury przedmiotu, dzieje 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej w latach 1918-1921 przedstawione zostały w sposób ogólnikowy. Dodatkowy niedosyt pojawiający się przy

lekturze tego rozdziału budzi mała ilość personaliów, gdyż praktycznie poza nazwiskami dowódców pułku i poszczególnych dywizjonów, reszta obsady kadrowej – w postaci chociażby dowódców baterii – występuje w tekście jedynie sporadycznie.

Kolejny rozdział zawiera opis historii pułku w okresie pokojowym. Ta część pracy powinna być w założeniu najbardziej nowatorska i twórcza, gdyż dzieje poszczególnych jednostek wojskowych w latach międzywojennych należą do zagadnień stosunkowo mało zbadanych. Rozdział ten nieco rozczarowuje, gdyż wiele zasadniczych zagadnień dotyczących historii 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej w latach 1921-1939 ukazanych zostało także w sposób ogólnikowy. Można tu wspomnieć np. strukturę organizacyjną pułku oraz jej kolejne zmiany w omawianym okresie, zagadnienia natury personalnej (nadal oprócz dowódców pułku niewiele wiemy o pozostałej kadrze), czy omówienie składu osobowego jednostki (np. narodowość i wyznanie żołnierzy). Jednak z drugiej strony, co warto podkreślić, autor przeprowadził szeroką kwerendę archiwalną w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy – Oddział w Inowrocławiu, dzięki czemu udało się przybliżyć czytelnikowi wiele mało znanych dotąd zagadnień dotyczących warunków koszarowo-bytowych, szkolenia żołnierzy, przebiegu obchodów uroczystości i świąt wojskowych oraz państwowych (jak np. święta pułkowe, uroczystość wręczenia sztandaru oraz nadania długo oczekiwanej nazwy własnej – 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej). W tym zakresie recenzowana praca wnosi sporo nowych cennych informacji, jednakże trudno uznać ten rozdział za wyczerpujące omówienie dziejów wspomnianego pułku w okresie międzywojennym.

Trzeci i ostatni rozdział dotyczy udziału 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej w kampanii wrześniowej 1939 r. Rozdział ten – spośród wszystkich – najlepiej ukazuje historię wspomnianego pułku, poczynając od mobilizacji do jego rozbicia w bitwie nad Bzurą. Było to możliwe dzięki wykorzystaniu przez autora licznych relacji żołnierzy tego pułku z walk w 1939 r. zgromadzonych w zbiorach Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie oraz w zasobach Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie. Rozdział ów uzupełnia aneks przedstawiający obsadę personalną 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej z dnia 31 VIII 1939 r., dzięki czemu po raz pierwszy w pracy poznajemy bliżej personalia jego kadry zawodowej. Dobrze i to, choć wielka szkoda, że nie zawarto w pracy podobnych zestawień z lat wcześniejszych.

Recenzowana książka zawiera także dość szeroką bibliografię dotyczącą bezpośrednio lub pośrednio historii inowrocławskiego pułku oraz aneks w postaci sześciu w większości dotąd niepublikowanych dokumentów. Cennym uzu-

pełnieniem recenzowanej publikacji jest także 15 ilustracji przedstawiających życie pułku, choć szkoda, iż nie ma wśród nich zdjęcia ukazującego choćby jednego spośród dowódców 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej. Opracowanie autorstwa P. Saji czyta się z zainteresowaniem, lecz pewne zdziwienie budzi zamieszczenie w bibliografii kilku prac, które nie występują w odsyłaczach (np. praca Piotra Staweckiego o generalicji polskiej lat II Rzeczypospolitej).

Reasumując, niewielką objętościowo pracę autorstwa P. Saji trudno uznać za pełną i wyczerpującą monografię 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej. Jednakże z drugiej strony, recenzowaną publikację, pomimo występującej w niej często ogólnikowości, widocznej zwłaszcza w dwóch pierwszych rozdziałach, można jednak uznać za interesującą, gdyż zawiera ona wiele nowych szczegółowych informacji dotyczących dziejów wspomnianego pułku pochodzących z kwerendy archiwalnej, przez co stanowi ona kolejny ważny przyczynek do dziejów nie tylko 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej, ale także i do historii Inowrocławia z lat II Rzeczypospolitej. Tym samym recenzowana praca w tym względzie wpisuje się w nurt lokalnych badań nad historią regionalną Inowrocławia, jednak z punktu widzenia historiografii wojskowej dzieje wspomnianego pułku nadal czekają na pełne i wyczerpujące opracowanie monograficzne.

Witold Jarno

Represje sowieckie wobec narodów Europy 1944-1956, pod red. D. Roguta i A. Adamczyka, Wydawnictwo ATENA, Żelów 2005, ss. 452

W dniach 8-10 września 2005 r. w Tomaszowie Mazowieckim odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona tematyce represji sowieckich wobec narodów Europy w latach 1944-1956. Wzięli w niej udział przedstawiciele dziewięciu państw: Białorusi, Czech, Hiszpanii, Litwy, Łotwy, Polski, Rosji, Ukrainy i Węgier. W trakcie obrad poruszone zostały zagadnienia, które należały do kategorii tematów słabo dotąd poznanych i zbadanych.

Pokłosiem tejże konferencji jest książka wydana w 2005 r. w Żelowie przez wydawnictwo Atena. Stanowi ona próbę przedstawienia dotychczasowych wyników badań naukowców europejskich nad zagadnieniem represji sowieckiego systemu totalitarnego wobec poszczególnych państw bloku wschodniego oraz losów aresztowanych ludzi. Redaktorami opracowania są dwaj pracownicy Akademii Świętokrzyskiej im J. Kochanowskiego w Kielcach Filia w Piotrkowie Trybunalskim, stypendyści Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej, Dariusz Rogut